

Lekce 1

Alfabeto

Koptská alfabeto má 24 řeckých písmen psaných v zakulacené formě (tak ϵ σ ω)¹ a navíc 6 písmen převzatých z egyptštiny (démotického písma): ψ φ χ ξ σ τ .

Výslovnost:

α	a	alfa
β $\bar{\beta}$	b ^e b	béta
γ $\bar{\gamma}$	g ^e g	gamma
Δ	d	delta
ϵ	e	epsílon
ζ	z	zéta
η	ē	éta
θ	th	théta
ι	i j	ióta
κ $\bar{\kappa}$	k ^e k	kappa
λ $\bar{\lambda}$	l ^e l	lambda
μ $\bar{\mu}$	m ^e m	mý
ν $\bar{\nu}$	n ^e n	ný
ξ $\bar{\xi}$	ks ^e ks	ksí
\omicron	o	omikron
π $\bar{\pi}$	p ^e p	pí
ρ $\bar{\rho}$	r ^e r	ró
σ $\bar{\sigma}$	s ^e s	sígma
τ $\bar{\tau}$	t ^e t	tau
Υ	y u w	ýpsílon

¹ Rozdíl od řecké: E Σ Ω.

ϕ	ph	fí
χ	kh	khí
ψ ψ̄	ps ^e ps	psí
ω	ō	ómega
ω̄ ω̄̄	š ^e š	šai
φ φ̄	f ^e f	fai
ζ ζ̄	h ^e h	hory
χ χ̄	č ^e č	čanča
σ σ̄	k ^j ^e k ^j	kjima
τ	ty ti	ty

Téměř každá souhláska má dvojí možnou výslovnost.

1. ne-slabiční výslovnost, např. *b* nebo *k*.²

β jako v **βω** a v **ζωβ**

κ jako v **κωτ** a v **ρωκ**

2. slabiční výslovnost s nepatrně znějícím zvukem (^e, ⁱ, nebo podobně) před písmenem, např. ^e*b* nebo ^e*k*. Slabiční výslovnost pomáhá vytvářet slabiku. Písmena se slabiční výslovností jsou často psána s vodorovnou čarou nad nimi.

β̄ (nebo prostě **β**) = ^eb, **τβ̄βω** t^eb-bo

κ̄ (nebo prostě **κ**) = ^ek, **τκ̄τω** t^ek-to

² Srov. řecké β a κ.

Monogramy: šest znaků („monogramy“) zastupuje dvojici jiných písmen z alfabety.

ϑ	zastupuje	τ + Ϸ;	např. ϑϷ (τϷϷ) [způsob]
Ϸ	zastupuje	κ + Ϸ;	např. ϷΟΥΡ [prsten] (λωκϷ λωϷ) [kousnutí, píchnutí]
ϕ	zastupuje	π + Ϸ;	např. φιλιππος (ϕ πϷο) [tvář]
χ	zastupuje	κ + Ϸ;	např. χαρις [milost] (μοκϷϷ μοκϷ) [zármutek]
ϕ	zastupuje	π + Ϸ;	např. φυχη [duše] (λεπιϷε λεϕϷ) [kousek, sousto]
†	zastupuje	τ + ι;	např. †με [vesnice] (ε†ρε ετειρε)

Výslovnost *th*, *ph* a *kh* je *t + h*, *p + h*, *k + h*.

Digramy:³ /i, j/ ι ἰ εἰ εἰ; /u, w/ υ ῦ ου οῦ. εἰ a οῦ jsou digramy.

εἰ může zastupovat /i/ nebo /j/ nebo /ej/ (ε+ι)

οῦ může zastupovat /u/ nebo /w/ nebo /ow/ (ο+υ)

Vázané skupiny (bound groups); význam spojovníku (-).

Nejmenší, základní jednotky gramatického nebo slovníkového významu jsou morfémy. Je třeba si všimnout, která slova, které morfémy končí spojovníkem a která ne. Je dobré si to zapamatovat jako (sou)část morfému.⁴ Koptské morfémy se seskupují do nepřerušovaného řetězce, až dosáhnou morfému, který nemá žádný spojovník na konci.

Ϸ̄-τε-Ϸουεἰτε = na počátku

Takovýto řetězec morfému se nazývá *vázaná skupina*. Na jejich základě můžeme porozumět frázím a větám.

Např. úvodní věta Janova evangelia obsahuje tři vázané skupiny:

Ϸ̄-τε-Ϸουεἰτε νε-Ϸ-Ϸοοπ̄ ἡ-πι-Ϸαχε

na-(tom)-počátku znak min.času-on(o)⁵-existuje/je znak subjektu-(to)-Slovo

= na počátku bylo slovo

³ Dvojice písmen spojená k vyjádření jednoduchého fonému.

⁴ Tyto spojovníky byly přidány moderními lingvisty a nejsou užívány ve vydáních textů.

⁵ Ono (jako osobní zájmeno), ale kopt. nemá neutrum.

Některé skupiny se skládají pouze z jednoho morfému:

ΑΥΩ ΝΕ-Υ-ΝΟΥΤΕ ΠΕ Π-ΦΑΧΕ

a znak min. času-(neurč. člen)-Bůh je to-Slovo

= a to slovo bylo Bůh

Spojovník neznamena konec slabiky: nemá se vyslovovat. Proto: **Π-ΦΑΧΕ** = [pša če].
(Morfém se nekryje se slabikou.)

Dvojitá samohláska zastupuje samohlásku + ráz (*glottal stop consonant*) (označuje se apostrofem).

ΜΑΑΥ (matka) = *ma'u*

ΜΕΕΥΕ (myslet) = *me'we*

ΤΗΗΒΕ (prst) = *tē'be*

ΕΤΟΟΤ̄ (k ní) = *eto't̄s*

Sled hlásek **οογ** je dvojznačný: 1. *o'u* (**χοο-γ** říct jim) 2. *ow* (**χο-ογ** zaset je).

Asimilace⁶

Koncové **̄n**- prefixálních prvků (např. předložek, částic, členů) se pravidelně asimiluje na **̄m**- před **π** a **μ**,

Některá pravidelná nahrazení:

̄m- místo **̄n**-

i. **̄n**- může znamenat: k, pro (dat.); (koho/čeho (of) – gen. spojení); určitý člen plurálu.

Stává se z něho **̄m**- před **π** nebo neslabičným **μ** (tj. **μ** bez supralineární čáry): **̄n**- + **ΠΕΤΡΟΣ** → **̄m**-ΠΕΤΡΟΣ = Petrovi; **̄n**- + **Π-ΕΙΩΤ** → **̄m**-Π-ΕΙΩΤ = otce (gen.); **̄n**- + **ΜΑΑΥ** → **̄m**-ΜΑΑΥ = (ty) matky.

⁶ Změna zvuku kvůli jeho blízkosti k jinému zvuku, která obvykle vede k větší fonetické kompatibilitě.

ii. \bar{n} - ve významu: k, pro; (koho/čeho (of) – gen. spojení) se stává také \bar{m} - před ψ a ϕ :
 \bar{n} - + $\psi\chi\eta$ nim → \bar{m} - $\psi\chi\eta$ nim = (ke) každé duši *nebo* každé duše (gen.); \bar{n} - +
 $\phi\lambda\sigma\phi\sigma$ nim → \bar{m} - $\phi\lambda\sigma\phi\sigma$ nim = každému filozofu *nebo* každého filozofa
(gen.).

iii. Předložka $\zeta\bar{n}$ - (= v) se stává $\zeta\bar{m}$ - před π nebo neslabičným m anebo ψ anebo ϕ : $\zeta\bar{n}$ -
+ π - $\eta\acute{\iota}$ → $\zeta\bar{m}$ - π - $\eta\acute{\iota}$ = v tom domě; $\zeta\bar{n}$ - + $\psi\chi\eta$ nim → $\zeta\bar{m}$ - $\psi\chi\eta$ nim = v každé duši.

V některých textech se částice \bar{n} úplně asimiluje k β , λ a ρ : $\bar{n}\beta\bar{\rho}\rho\epsilon$ → $\bar{\beta}\bar{\rho}\rho\epsilon$ (mladý),
 $\bar{n}\rho\omega\mu\epsilon$ → $\bar{\rho}\rho\omega\mu\epsilon$ (lidé).

$\mu\omicron\gamma$ a $\nu\omicron\gamma$ namísto $\mu\omega$ a $\nu\omega$: kdekoli samohláska \bar{o} tvoří slabiku s předcházejícím
 m nebo n , píše se jako $\omicron\gamma$. Např. $\pi\omega$ = $\tau\omega$ = $\nu\omicron\gamma$ =.

$m\bar{n}\tau$ místo $m\bar{\tau}$

když mt tvoří slabiku, vyslovuje se jako $m\bar{n}\tau$. Např. $\omicron\gamma\omicron\mu$ = „jíst“ + $-\tau$ „mně“ se píše
 $\omicron\gamma\omicron\mu\bar{n}\tau$.

Γ a $\bar{\Gamma}$ místo κ a $\bar{\kappa}$

když k nebo $^e k$ tvoří slabiku s předcházejícím \bar{n} nebo n vyslovuje se jako Γ nebo $\bar{\Gamma}$: \bar{n} -
+ $-\kappa$ = $\bar{n}\Gamma$; n - + $-\bar{\kappa}$ = $n\bar{\Gamma}$.

Některá písařská zjednodušení

$\lambda\lambda\lambda$ → $\lambda\lambda$; $\epsilon\epsilon$ → ϵ ; $\omicron\gamma\omicron\gamma$ → $\omicron\gamma$

$\lambda\alpha$ - $\lambda\alpha$ - τ „v budoucnu udělat to“ → $\lambda\alpha\lambda\tau$

$\lambda\omicron\kappa$ $\pi\epsilon$ - $\epsilon\tau\epsilon$ - „to jsem já, který ...“ → $\lambda\omicron\kappa$ $\pi\epsilon\tau\epsilon$ -

$\omicron\gamma$ - $\omicron\gamma\eta\eta\beta$ „(neurč. člen) kněz“ → $\omicron\gamma\eta\eta\beta$

někdy písaři vynechávají jednopísmenný morfém ϵ - před slovem začínajícím $\bar{\beta}$ $\bar{\lambda}$ \bar{m} \bar{n}
 $\bar{\rho}$: ϵ - $\bar{m}\pi$ - \bar{q} - $\sigma\omega\tau\bar{\pi}$ → $\bar{m}\pi\bar{q}\sigma\omega\tau\bar{\pi}$

Zkratky pro nomina sacra

$\overline{\Delta\lambda\Delta}$ = ΔΑΥΕΙΔ

$\overline{\Theta\lambda\eta\eta\mu}$ $\overline{\Theta\eta\eta\mu}$ = ΤΖΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

$\overline{\eta\eta\lambda}$ = ΙΣΡΑΗΛ

$\overline{\iota\varsigma}$ $\overline{\eta\eta\varsigma}$ = ΙΗΣΟΥΣ

$\overline{\varsigma\cdot\rho\omicron\varsigma}$ = ΣΤΑΥΡΟΣ

$\overline{\varsigma\cdot\rho\omicron\gamma}$ = ΣΤΑΥΡΟΥ

$\overline{\chi\varsigma}$ $\overline{\chi\rho\varsigma}$ = ΧΡΙΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

Tréma (diareze): (¨) někdy se píše nad ι nebo γ beze změny významu: ἱ ῥ ΜΩΨΧΗΣ
παῖωτ.

Cirkumflex:⁷ (ˆ) nad jednotlivým písmenem nebo spojuje dvojici písmen, opět beze změny významu: ῥ εἶ.

Cvičení

A.

a. ψα ψο ψω ψογ- ψι βαλ βολ βωλ βηλ β̄λλε β̄ρρε β̄ννε β̄ψε β̄ψ- ψ̄β- ψωβ
ψιβε ψογψογ ψινε ψικε

b. ψηρε ψεερε ψαρε- ψωπε ψωνε ψιπε ψινε ψοοπ ψπ̄- ψ̄- ψ̄ψε- ψ̄βομ καμ
βομ κιμ διν κιτε δινε σινε ψινε σμινε ψμιν

c. σολσ̄λ τοβτ̄β ζε ζα ζο ζω ζι ζοκζ̄κ σε σω βομβ̄μ † το τонт̄н χο χω χι

d. χοοσ χωχ ψορψ̄ρ βοχβ̄χ κοσκ̄κ ποτπ̄τ ψορψ̄ρ ταζτ̄ζ ἡ- ἡἡ- ἡπηγε
ἡἡπηγε κημε ἡκημε ζἡκημε ρἡἡκημε ἡἡτρἡἡκημε τἡἡτρἡἡκημε
ἡἡτἡἡτρἡἡκημε

e. τζιμε θιμε πρωμε παῖ παει πἡῖ πζο φο ρπωτ σμε σκω κειμε †ειμε †σω
†με †ογδαα

f. σ̄ββε σ̄ωβε σαβη σαβεεγε ἡ̄θε ἡ̄μἡνε ῥ̄πηγε λ̄ζημ ογωψ ογωη ογοειψ
ογωνωψ ωω λαγ ειρε εινε ειμε ειψε

⁷ Zřídka.

g. αν ον ουν ουν̄- ζ̄ν̄- ζεν- ζων ζην can- con εω- αω ωω ω̄- πετεωωε
επετεωωε ἡουπετεωωε

h. μααυ λααυ μεεγε σεεπε τηηβε μνηωε ετοοτ̄c χοοc νογoy τωωβε ζωωτ

i. φιλοσοφος φονοc θαλασσα θλιβε φθονοc χαιρε χαριc φαλλει χριστοc
πρωμε τεcζιμε πειωτ τμααυ πcon τcωνε πωηρε τωεερε

B.

πενειωτ ετ̄ζ̄ν̄-μ̄πηγε

μαρεπεκραν ογοπ

μαρετεκμη̄τερο ει

μαρεπεκογωω ωωπε

πενοεικ ετ̄νηγ

τααc ναn ἡμ̄ηνε

καnenνωβε ναn εβολ

καιγαρ ανον

τ̄ν̄κω εβολ ἡογον nim

ετεογ̄ν̄ταν εροc

αγω ἡπ̄ρῑτῑν̄

εζογ̄ν̄ επιρασμοc

πεν-ειωτ ετ̄[∅]-ζ̄ν̄-μ̄-πηγε

náš-otče jenž-(jsi)-v-(těch)-nebesích

μαρε-πεκ-ραν ογοπ

ať-tvé-jméno je(se stane)-svaté

μαρε-τεκ-μη̄τ-ερο ει

ať-tvá-kvalita-krále přijde

μαρε-πεκ-ογωω ωωπε

ať-tvá-vůle se stane

πεν-οεικ ετ̄[∅]-νηγ

náš-chléb který-přichází

ταα-c να-n ἡμ̄ηνε

dej-ho (komu)-nám denně

κα-nen-νωβε να-n εβολ

polož-naše-hříchy (komu)-nám pryč

καιγαρ ανον

neboť (i) my

τ̄ν̄-κω εβολ ἡ-ογον nim

my-klademe pryč (komu)-každému

ετε-ογ̄ν̄τα-n ερο-c

co-máme-my proti-němu

αγω ἡπ̄-ρῑτῑ-ν̄

a ne!-ber/vezmi-nás

εζογ̄ν̄ ε-[∅]πρασμοc

do-pokoušení

C.

ΙΗΣΟΥΣ ΜΑΡΙΑ ΜΑΘΘΑΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ ΛΟΥΚΑΣ ΙΩΣΑΝΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΠΑΡΩΜ ΨΕΝΟΥΤΕ ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ